

TO'QIMACHILIK MATERIALLARIDAN TRAVMATOLOGIK
JAROHLARDA FOYDALANISH VA TRAVMATOLOGIK
HOLATLARNING KELIB CHIQISH ETIOLOGIK OMILLARI*Nasirova Muqaddas Baxtiyarovna*

Farghana davlat texnika universiteti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada inson organizmida travmatologik holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'luvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Mexanik shikastlanishlar, maishiy va ishlab chiqarish jarohatlari, yo'l-transport hodisalari, sport bilan bog'liq jarohatlar hamda biologik va termik omillarning inson tanasiga ta'siri yoritilgan. Travmaning og'irligi faqat tashqi kuch ta'siriga emas, balki inson organizmining yoshi, jismoniy holati, to'qimalarning mustahkamligi va tashqi muhit sharoitlariga ham bog'liqligi ko'rsatib berilgan. Shuningdek, travmatologik holatlarning oldini olishda xavfsizlik choralarga rioya qilish, ergonomik yondashuv va jarohatdan keyingi dastlabki yordamning ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: travma, travmatologik holat, jarohat, inson tanasi, mexanik shikastlanish, suyak sinishi, yumshoq to'qima, ishlab chiqarish jarohati, maishiy jarohat, profilaktika.

Аннотация. В статье анализируются основные факторы, приводящие к возникновению травматологических состояний в организме человека. Рассматриваются механические повреждения, бытовые и производственные травмы, дорожно-транспортные происшествия, спортивные повреждения, а также воздействие термических и других внешних факторов. Отмечается, что тяжесть травмы определяется не только величиной внешнего воздействия, но и возрастом человека, физическим состоянием организма, прочностью тканей и условиями окружающей среды. Обосновано значение профилактических мероприятий, соблюдения правил безопасности, эргономического подхода и своевременной первой помощи при травмах.

Ключевые слова: травма, травматологическое состояние, повреждение, организм человека, механическая травма, перелом, мягкие ткани, производственная травма, бытовая травма, профилактика.

Abstract. This article analyzes the main factors contributing to the development of traumatic conditions in the human body. Mechanical injuries, domestic and occupational accidents, road traffic injuries, sports-related trauma, and the effects of thermal and other external factors are considered. The severity of an injury is determined not only by the intensity of external force but also by age, physical

condition, tissue strength, and environmental factors. The article emphasizes the importance of injury prevention, safety measures, ergonomic principles, and timely first aid in reducing the consequences of trauma.

Keywords: trauma, traumatic condition, injury, human body, mechanical injury, fracture, soft tissue, occupational injury, domestic injury, prevention.

Kirish. Inson organizmi tashqi muhit bilan doimiy o'zaro ta'sirda bo'lib, kundalik hayot, mehnat, sport va boshqa faoliyat jarayonlarida turli mexanik hamda fizik ta'sirlarga duch keladi. Ushbu ta'sirlarning ma'lum chegaradan oshib ketishi natijasida organizmning anatomik tuzilishi yoki fiziologik faoliyatida buzilishlar paydo bo'lishi mumkin. Bunday shikastlanishlar tibbiyotda umumiy ma'noda travma deb yuritiladi. Travmatologik holatlar insonning hayot sifati, mehnat qobiliyati va jismoniy faolligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayrim jarohatlar qisqa muddatli davolanish bilan bartaraf etilsa, og'ir shikastlanishlar uzoq davom etadigan rehabilitatsiyani talab qiladi. Ba'zi hollarda esa jarohat insonning harakatlanish imkoniyatlarini cheklab, doimiy funksional o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Travmaning kelib chiqishi ko'pincha bitta sabab bilan izohlanmaydi. Jarohat yuzaga kelishida tashqi mexanik kuch, insonning fiziologik holati, harakat koordinatsiyasi, ish sharoiti, xavfsizlik qoidalarining bajarilishi va atrof-muhit omillari birgalikda ta'sir qilishi mumkin. Travmatologik holatlarning asosiy sabablari. Inson tanasida travmatologik holatlarni yuzaga keltiruvchi sabablarni shartli ravishda mexanik, fizik, kimyoviy, biologik va tashkiliy-ijtimoiy omillarga ajratish mumkin. Mexanik omillar eng ko'p uchraydigan sabablar qatoriga kiradi. Ularga yiqilish, urilish, siqilish, kesilish, cho'zilish, burilish va boshqa kuch ta'sirlari kiradi. Mexanik ta'sirning yo'nalishi, davomiyligi va intensivligi shikastlanish xarakterini belgilaydi. Masalan, kuchning to'g'ridan-to'g'ri suyak yoki bo'g'imga tushishi sinish, chiqish yoki yumshoq to'qimalarning shikastlanishiga sabab bo'lishi mumkin. Yiqilish natijasida yuzaga keladigan jarohatlar ham keng tarqalgan. Yiqilish balandligi, inson tanasining qaysi qismi bilan zarba olishi va zarba vaqtida tananing holati jarohatning og'irligiga ta'sir qiladi. Oddiy maishiy sharoitda sirpanchiq pol, zinapoyaning noto'g'ri jihozlanishi yoki yoritishning yetarli emasligi ham jarohatlanish xavfini oshiradi. Maishiy travmalar. Maishiy jarohatlar insonning kundalik hayotida sodir bo'ladigan travmalardir. Ular uy sharoitida yiqilish, maishiy jihozlardan noto'g'ri foydalanish, issiq suyuqlikdan kuyish, o'tkir buyumlardan jarohatlanish yoki og'ir predmetlarning tushib ketishi natijasida yuzaga kelishi mumkin. Bunday jarohatlarning oldini olishda uy sharoitini xavfsiz tashkil etish muhim. Ayniqsa, bolalar va yoshi katta insonlar uchun sirpanish va yiqilish xavfini kamaytiruvchi sharoit yaratish zarur.

Ishlab chiqarish jarohatlari. Mehnat faoliyati davomida inson turli mexanik, termik va texnologik xavflarga duch kelishi mumkin. Ishlab chiqarishdagi travmalar ko'pincha mashina va mexanizmlardan noto'g'ri foydalanish, xavfsizlik vositalaridan foydalanmaslik, ish joyining ergonomik jihatdan noto'g'ri tashkil etilishi yoki xodimning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi bilan bog'liq.

Tikuvchilik va yengil sanoat korxonalarida ham qo'l va barmoqlarning igna, pichoq yoki boshqa ishchi mexanizmlar bilan jarohatlanishi, uzoq vaqt noqulay holatda ishlash natijasida mushak-skelet tizimiga ortiqcha yuk tushishi mumkin. Shu sababli ishlab chiqarish kiyimlari va himoya vositalarini loyihalashda inson anatomiyasi, harakat amplitudasi va ergonomik talablarni hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Yo'l-transport jarohatlari. Yo'l-transport hodisalari yuqori energiyali travmalarning muhim sabablaridan biridir. Avtomobilning to'qnashuvi, keskin tormozlanish yoki transport vositasidan tushib ketish vaqtida inson tanasiga katta mexanik kuch ta'sir qilishi mumkin. Bunday vaziyatlarda bir vaqtning o'zida bir nechta anatomik sohalar zararlanishi ehtimoli mavjud. Bosh miya, umurtqa pog'onasi, ko'krak qafasi, qorin sohasi va oyoq-qo'llarning shikastlanishi og'ir klinik holatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Sport jarohatlari. Sport faoliyatida jarohatlar asosan mushaklar, paylar, bo'g'imlar va suyaklarga tushadigan yuqori yuklama bilan bog'liq. Keskin harakat, noto'g'ri texnika, qizdirish mashqlarining yetarli bajarilmasligi yoki sport anjomlaridan noto'g'ri foydalanish jarohatlanish ehtimolini oshiradi.

Sport travmalarini kamaytirish uchun mashg'ulot yuklamasini bosqichma-bosqich oshirish, tegishli himoya vositalaridan foydalanish va mashqlar texnikasini to'g'ri bajarish talab etiladi. Travmaning og'irligiga ta'sir qiluvchi omillar. Bir xil tashqi kuch turli insonlarda bir xil darajadagi jarohatni keltirib chiqarmasligi mumkin. Bunda organizmning individual xususiyatlari muhim ahamiyatga ega. Birinchi navbatda, yosh omilini ta'kidlash lozim. Bolalarda suyak va biriktiruvchi to'qimalarning tuzilishi kattalarnikidan farq qiladi. Katta yoshdagi insonlarda esa suyak to'qimasining mustahkamligi pasayishi sababli nisbatan kichik kuch ta'sirida ham jiddiy shikastlanish yuz berishi mumkin. Insonning jismoniy tayyorgarligi va mushak tizimining holati ham travma xarakteriga ta'sir ko'rsatadi. Mushaklar va paylarning yetarli darajadagi funksional holati ayrim mexanik ta'sirlarni qisman kompensatsiya qilishi mumkin. Shuningdek, harakat koordinatsiyasi va muvozanatni saqlash qobiliyati jarohatlanish xavfini belgilovchi omillardan biridir. Muvozanatning buzilishi yiqilish ehtimolini oshiradi.

Travmatologik holatlarning kelib chiqish sabablaridan fotolavhalar

Travmatologik holatlarning oldini olish. Travmatologik holatlarni kamaytirishda profilaktika alohida o‘rin tutadi. Profilaktik tadbirlar jarohat sodir bo‘lgandan keyingi davolashdan ko‘ra samaraliroq va iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Birinchidan, inson faoliyat olib boradigan muhit xavfsiz tashkil etilishi kerak. Ishlab chiqarish joylarida xavfli mexanizmlar himoyalangan bo‘lishi, ishchi shaxsiy himoya vositalari bilan ta‘minlanishi va xavfsizlik bo‘yicha muntazam yo‘riqnoma o‘tkazilishi lozim.

Ikkinchidan, kiyim va maxsus himoya vositalarini loyihalashda ergonomik talablarni hisobga olish kerak. Kiyim insonning tabiiy harakatlarini cheklamasligi, shu bilan birga tananing jarohatlanishi ehtimoli yuqori bo‘lgan qismlarini qo‘shimcha himoya qilishi mumkin. Ayniqsa, travmadan keyingi davrda foydalaniladigan korset, bandaj va boshqa maxsus kiyim elementlarining konstruksiyasi inson anatomik tuzilishiga mos bo‘lishi zarur.

Uchinchidan, jarohat yuzaga kelgan taqdirda birinchi yordamning o‘z vaqtida ko‘rsatilishi asoratlarni kamaytirishga yordam beradi. Og‘ir jarohatlarda bemorni ortiqcha harakatlantirmaslik, tez tibbiy yordam chaqirish va malakali mutaxassis ko‘rsatmalariga amal qilish muhimdir.

Xulosa. Inson tanasida travmatologik holatlarning shakllanishi ko‘plab o‘zaro bog‘liq omillarning ta‘siri natijasida yuzaga keladi. Mexanik kuchlar, yiqilish, urilish, ishlab chiqarish va maishiy sharoitlar, yo‘l-transport hodisalari hamda sport yuklamalari travmalarning asosiy manbalari hisoblanadi. Jarohatning og‘irligi esa faqat tashqi kuch miqdori bilan belgilanmaydi. Insonning yoshi, mushak-skelet tizimining holati, jismoniy tayyorgarligi, harakat koordinatsiyasi va atrof-muhit sharoitlari ham muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli travmatologik holatlarning oldini

olish kompleks yondashuvni talab qiladi. Xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, ergonomik tamoyillarga asoslangan kiyim va himoya vositalaridan foydalanish, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish hamda aholining jarohatlarning oldini olish bo'yicha bilimlarini oshirish travmatizmni kamaytirishning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Mazkur yondashuv nafaqat jarohatlar sonini kamaytiradi, balki insonning mehnat qobiliyati va hayot sifatini saqlashga ham xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Health Organization. Injuries and violence: the facts. Geneva: WHO.
2. World Health Organization. Global status report on road safety. Geneva: WHO.
3. American College of Surgeons. ATLS: Advanced Trauma Life Support Student Course Manual. Chicago: ACS.
4. Rockwood C.A., Green D.P. Rockwood and Green's Fractures in Adults. Wolters Kluwer.
5. Moore K.L., Dalley A.F., Agur A.M.R. Clinically Oriented Anatomy. Wolters Kluwer.
6. Kumar V., Abbas A.K., Aster J.C. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease. Elsevier.